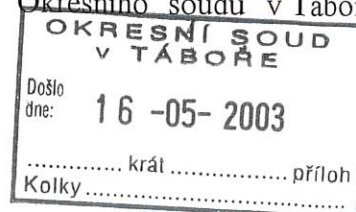

U S N E S E N Í

Krajský soud v Českých Budějovicích – pobočka v Táboře – rozhodl jako soud odvolací v senátě složeném z předsedy senátu JUDr. Roberta Ožvalda a soudkyně JUDr. Marcely Pechové a JUDr. Libuše Vorlíčkové v právní věci žalobce [redacted] zast. [redacted] advokátem [redacted] proti žalovanému [redacted] bytem [redacted] zast. [redacted] advokátem [redacted] o určení neplatnosti smluv a o určení neexistenci zástavního práva k nemovitostem, o odvolání žalobce proti rozsudku Okresního soudu v Táboře ze dne 28.1.2003 č.j. 9 C 16/2002-21

t a k t o :

Rozsudek soudu I. stupně se **z r u š u j e** a věc se mu **v r a c í** k dalšímu řízení.

O d ů v o d n ě n í :

Citovaným rozhodnutím soud I. stupně zamítl všechny tři návrhy žalobce na určení, že smlouva o půjčce ze 4.10.1999 a smlouva o půjčce z 31.1.2000 jsou neplatné a že žalovaný nemá zástavní právo k nemovitostem žalobce specifikovaným ve výroku rozsudku podle smlouvy o zřízení zástavního práva ze 4.10.1999. Okresní soud považuje skutkově za nesporné, že mezi účastníky byly uzavřeny dvě smlouvy o půjčce. První je ze 4.10.1999, na základě ní byla předána částka 300.000,- Kč s tím, že úrok je 5% z dlužné částky měsíčně. Splatnost byla dohodnuta do tří let od uzavření smlouvy s tím, že dlužník je oprávněn před uplynutím sjednané doby splatit půjčku celou nebo část, nejméně však 50.000,- Kč. Závazek byl zajištěn také zástavní smlouvou k nemovitostem žalobce. Dne 31.1.2000 došlo k uzavření druhé smlouvy o půjčce, v níž se uvádí, že věřitel půjčuje dlužníkovi 600.000,- Kč s tím, že 300.000,- Kč bylo vyplaceno při podpisu smlouvy předchozí, dalších 300.000,- Kč při podpisu druhé smlouvy. Výše úroků je stejná, závazek byl zajištěn kupní smlouvou, která má být vložena do katastru nemovitostí v případě naplnění stanovených podmínek. Rovněž je ve smlouvě ujednání, že původní smlouva pozbývá na platnosti s výjimkou ustanovení k zajištění závazku zástavním právem. Nebylo pak pouze jednoznačně prokázáno, zda při podpisu druhé smlouvy byla předána rovněž 300.000,- Kč nebo pouze 200.000,- Kč s doplatkem 40.000,- Kč dodatečně. Okresní soud shledává naléhavý právní zájem na všech požadovaných určeních práva. Žalobce pak tvrdí několik důvodů pro neplatnost smluv dle § 39 o.z. Je pravdou, že žalobce si vymínil vyšší úrok než požadovali třeba peněžní ústavy. Na druhé straně žalovaný získal finanční hotovost obratem, nemusel podstoupit složitou proceduru k získání půjčky u peněžního ústavu, získávat ručitele, odložit realizaci záměru o několik měsíců apod. Tíseň, o níž se žalobce zmiňuje, je toliko předpokladem pro odstoupení od smlouvy. Ani tu však

okresní soud nemá za prokázanou. Žalobce se pouze obecně zmiňuje o tom, že se poptával u dvou peněžních ústavů na možnost poskytnutí úvěru, netvrdí, že by byl jednoznačně odmítnut. Vedle toho nebylo ani jasně vysvětleno, jak naléhavě žalobce půjčku potřeboval. V jeho výpovědi jsou časové nesrovnalosti, když zpočátku hovoří o úvahách zřídit v nemovitosti noční klub, posléze připouští, že v době uzavření první smlouvy jeho činnost právě končila, a minil zřídit restauraci. Současně připustil svou povinnost vrátit půjčku z jiného dluhu jinému věřiteli. Výše úroku dojednaná ve smlouvách byla 60% ročně, v té době běžná úroková míra u peněžních ústavů činila 18-20% ročně. Zhruba trojnásobná výše je značná, nicméně ji vyvažuje skutečnost, že peníze byly poskytnuty v hotovosti a obratem. Riziko, že žalovaného bude žalovat u soudu tehdejší věřitel nebo že bude bez zaměstnání, není takovou okolností, která by ho měla přinutit přijmout podmínky dle něho naprosto nevýhodné. Proto nelze vyslovit neplatnost smluv o půjčkách, a to ani v té části, která se týká úroků. Pokud žalobce namítá, že projevy vůle dle smluv neodpovídají faktickému stavu, má patrně na mysli, že u druhé půjčky mu nebylo předáno 300.000,- Kč, ale pouze 240.000,- Kč celkem. Obě strany však byly srozuměny s tím, že celkem měla být půjčena částka 600.000,- Kč s úroky, jakož i s tím, že nová smlouva v sobě zahrnuje rovněž smlouvu první. Neshoda panuje pouze u výše částky při druhé půjčce, která je však svou povahou tzv. kumulativní novací dle § 516 o.z. Podle tohoto ustanovení nevyplyvá-li z dohody nepochybně, že sjednáním nového závazku má dosavadní závazek zaniknout, vzniká nový závazek vedle dosavadního závazku, přičemž zajištění práv nadále trvá. S ohledem na citované ujednání ve druhé smlouvě zde dochází ke změně původního závazku s tím, že nová smlouva obsáhla poskytnutí obou půjček, ponechala si zajištění zástavním právem. Pro rozhodnutí pak faktická výše dluhu v současnosti nemá vliv. Pokud žalobce namítl, že smlouvy umožnily splátky nejmeně 50.000,- Kč, což má být v rozporu s dobrými mravy, takové ujednání je dle okresního soudu zcela v souladu s § 566 o.z. Z těchto důvodů byla žaloba ve všech bodech zamítnuta. Úspěšnému žalovanému byly přiznány náklady řízení ve výši 14.443,- Kč.

Proti tomuto rozsudku podal včas odvolání žalobce, který žádal jeho změnu tak, aby žalobě bylo vyhověno. Namítl zejména nesprávné posouzení alespoň částečné neplatnosti obou smluv o půjčce v důsledku nepřiměřeně vysokého, lichvářského úroku ve výši 60% ročně. Okresní soud chybně tvrdí, že v předmětné době byla obvyklá úroková míra u peněžních ústavů 18-20%, neboť dle informací žalobce (a tato skutečnost by měla být známa i soudu z jeho úřední činnosti) byla méně než 10% ročně. Smluvní úrok ve smlouvách tak dosahuje více než šestnásobku úroku běžného, což je zcela nepochybně v rozporu s požadavkem dobrých mravů dle § 3 odst. 1 o.z. Neúměrná výše úroků je přitom dána i tím, že se jednalo o dlouhodobou půjčku na dobu 3 let, takže celkový úrok by činil více než 180% základu pohledávky. Okolnosti půjček, kdy žalobce potřeboval prostředky rychle, je potom třeba hodnotit nikoliv tak, že by měly odůvodňovat lichvářskou výši úroků, ale naopak že odůvodňují stav tísně na straně žalobce. Tento stav žalobce dle svého názoru doložil, nemůže souhlasit s hodnocením své výpovědi jako nepřesvědčivé a nevěrohodné. Celkové podmínky půjček pak představují jednoznačně nápadně nevýhodné podmínky, takže odstoupení od smlouvy ze strany žalobce dle § 49 o.z. bylo namístě. V rozporu s dobrými mravy je nutno hodnotit i ujednání o omezení žalobce splácet jistinu ve splátkách menších než 50.000,- Kč. Fakticky s ohledem na okolnosti případu toto znemožňovalo žalobci zcela předčasné splácení. Druhá smlouva o půjčce je neplatná též pro rozpor projevu vůle účastníků a faktického stavu, neboť při ní bylo předáno pouze 240.000,- Kč, nikoliv 300.000,- Kč. Tento rozpor je prokazován listinami. Zde žalobci nešlo ani tak o potvrzení současné výše dluhu, čímž se zabývá okresní soud, ale o prokázání skutečnosti, že údaje obsažené ve smlouvě neodpovídaly skutečnosti. Proto žalobce trvá na názoru o neplatnosti obou smluv dle § 39 o.z., a to

přínejmenším částečně. V důsledku toho je neplatná i zástavní smlouva, která sloužila k zajištění pohledávky.

Žalovaný navrhl potvrzení napadeného rozsudku, když se ztotožňuje se závěry okresního soudu. Odvolání jenom opakuje argumenty přednesené již před tímto soudem, které lze hodnotit jenom jako účelové, vedoucí k oddálení povinnosti žalobce zaplatit dluh. Ani z hlediska výše úroků nelze smlouvu prohlásit za absolutně neplatnou, i kdyby byla v této části neplatná, musí to být řešeno ve sporu o zaplacení úroků.

Podle § 212 o.s.ř. přezkoumal odvolací soud napadený rozsudek v celém rozsahu a dospěl k závěru, že nejsou podmínky ani pro jeho potvrzení, ani pro jeho změnu.

Žalobce od počátku tvrdí jak absolutní neplatnost předmětných smluv dle § 39 o.z., tak jejich zrušení v důsledku odstoupení od smlouvy dle § 49 o.z. pro případ, že by byly platné. Soud I. stupně se oběma otázkami po skutkové i právní stránce zabýval. Byť by prvotní měla být otázka platnosti smluv, odvolací soud s ohledem na své závěry pokládá za účelné nejdříve uvést, že se za daného skutkového stavu lze plně ztotožnit s právním názorem okresního soudu, že žalobce neprokázal stav tísně při uzavření předmětných smluv a tedy jeden ze zákonných předpokladů pro platné odstoupení od smlouvy. Tíseň je ekonomickým, sociálním, zdravotním nebo jiným stavem, který svojí existencí deformuje vůli jednatelce tak, že ho lze donutit k učinění právního úkonu za nápadně nevýhodných podmínek. Při tísně jde tedy o vadu v pohnutce, která vede k tomu, že jednatel neprojevuje zcela svobodnou vůli, tato se utváří pod vlivem právně významné pohnutky jinak, než by se utvářela, nebýt skutečnosti tuto pohnutku utvářející. Žádnou takovou právně významnou skutečnost, jež by svobodnou vůli žalobce při uzavírání smluv ovlivnila, však nelze mít za prokázanou. Dle žalobního tvrzení tíseň měla spočívat v tehdejší hospodářské situaci žalobce, který nezbytně potřeboval prostředky pro podnikání. Ve smyslu § 2 odst. 1 obch. zák. se podnikáním rozumí soustavná činnost prováděná podnikatelem vlastním jménem a na jeho vlastní odpovědnost. Bylo tedy na zvážení žalobce jako podnikatele v rámci této jeho odpovědnosti, včetně podnikatelského rizika, zda přijme dohodnuté podmínky smluv. Není možné souhlasit s argumentem o nezbytnosti investování představující znak tísně, protože zákonná úprava přirozeně počítá s tím, že podnikání lze ukončit, podnikatel se přihlásí jako nezaměstnaný, nebo se při této činnosti dostane do úpadku (to vše je opět věcí volby postupu a činnosti podnikatele při podnikání, ale svobodné, která jde na jeho vlastní odpovědnost). Navíc zde okresní soud správně hodnotí výsledky dokazování, dle kterých žalobce prakticky neprokázal, že se vůbec pokoušel využít jiné možnosti získání peněžních prostředků a že okamžitě tyto prostředky potřeboval. Také proto nemá odvolací soud důvod hodnotit jako nesprávný závěr soudu I. stupně o nepřesvědčivé výpovědi žalobce. V souladu se zásadou přímosti soudního řízení je právě na soudu I. stupně, aby i z tohoto hlediska hodnotil důkazy. Rozpory jím uváděné v odůvodnění napadeného rozsudku byly objektivně zjištěny, takže postup soudu I. stupně v tomto směru odpovídá zásadám ve smyslu § 132 o.s.ř. S ohledem na to v žádném případě nebyl při uzavírání smlouvy ze 4.10.1999 na straně žalobce stav tísně. Žalobce pak skutkově nijak nevysvětlil, proč takový stav měl u něj trvat i při uzavírání další smlouvy, ke které došlo po více než 3 měsících a po poskytnutí 300.000,- Kč. Jelikož pro platnost odstoupení od smlouvy dle § 49 o.z. musí být tíseň a nápadně nevýhodné podmínky splněny současně, okresní soud se logicky již druhým z těchto předpokladů zabývat nemusel.

Závěry, které soud I. stupně přijímá ohledně žalobcem tvrzených důvodů neplatnosti smluv, zatím ale nelze pokládat za zcela správné, úplné a skutkově podložené. To neplatí pouze o posouzení ujednání smluv o omezení možnosti splácet dluh částkou minimálně

50.000,- Kč. Ust. § 566 o.z. má dispozitivní charakter, účastníci se uvedeným způsobem dohodli a okolnosti případu ve vztahu k tomuto omezení (prostředky určené pro podnikání, výše celkové půjčené částky, počáteční výše úroků, základní předpoklad zaplacení „celé“ částky v obou smlouvách jednorázově) vůbec nesvědčí o tom, že by šlo o šikanozní jednání žalobce, o zásadně nepříznivé důsledky pro žalovaného a že by tedy výkon tohoto práva byl v rozporu s dobrými mravy ve smyslu § 3 odst. 1 o.z., jehož aplikace je výjimečná a musí být podepřena skutečně mimořádnými okolnostmi. Není pravdou, že by žalobci bylo tímto „fakticky znemožněno zcela předčasné splácení“, protože mu nic nebránilo, aby si např. prostředky získané z podnikání či jinak odkládal a při dosažení 50.000,- Kč je hradil žalovanému na částečné plnění jistiny.

Napadený rozsudek skutkově podrobně nezkoumal a právně nehodnotil námitku o rozpor projevů vůle dle písemného znění proti skutečnému stavu u smlouvy o půjčce z 31.1.2000, když jí považoval za otázku současné výše dluhu, která skutečně na platnost smluv vliv nemá. Žalobce přitom od počátku tvrdí a stejně tak vypovídá, že při uzavírání druhé smlouvy o půjčce mu nebyla předána částka 300.000,- Kč, jak je ve smlouvě uvedeno, ale pouze 240.000,- Kč. Žalovaný se k tomuto ve své výpovědi nevyjadřuje. Okresní soud pak jenom uvádí, že není prokázáno, zda toto tvrzení žalobce je pravdivé či nikoliv. To je ovšem nedostatečné, jelikož jeho prokázání může přinést po právní stránce důsledky v rovině tvrzené neplatnosti smlouvy. V této části je proto rozsudek nepřezkoumatelný. Na straně druhé tady vedle tvrzení žalobce nelze opomenout úvahu, zda jde o rozpor ve vůli (neboť obě strany dle svých výpovědí chtěly dohodu o částce 300.000,- Kč a žalobce v ní uvedl, že se „dohodli, že částka 60.000,- Kč bude započítána na úroky“). Pokud jde o jejich výši při předmětných smlouvách, ust. § 658 odst. 1 o.z. ani žádné jiné neobsahuje úpravu, do jaké výše lze sjednat při půjčce peněz mezi fyzickými osobami úroky. Nepřiměřeně vysoký úrok je však nepochybně v rozporu s dobrými mravy. Při posouzení otázky přiměřenosti je třeba přihlídnout k celkovým okolnostem, za kterých se právní úkon sjednal, jeho pohnutkám a účelu, který sledoval, a zejména porovnat sjednaný úrok s úrokovou mírou obvyklou z praxe peněžních ústavů. Okresní soud v právní rovině postupoval ve shodě s tímto. Ovšem nelze než jako důkazně nepodložené označit jeho skutkové východisko, že v r. 1999 byla běžná úroková míra u peněžních ústavů 18-20% ročně. Z obsahu spisu žádné takové zjištění neplyne. Pokud zde soud I. stupně vycházel z údajů známých mu z jeho úřední činnosti (§ 121 o.s.ř.), odvolací soud se na základě své rozhodovací činnosti domnívá, že uvedená úroková míra mohla být obvyklá v období kolem roku 1995, v dalších letech ovšem postupně a pravidelně klesala téměř k poloviční úrovni (tuto skutečnost je v každém případě nutno ověřit). To tvrdí i žalobce a jestliže by se zjistila jeho pravdivost, znamenalo by to prakticky dvojnásobné zvýšení poměru mezi výší úroků z půjčky sjednaných ve smlouvách a obvyklé úrokové míry u peněžních ústavů, což vyžaduje opětovné posouzení, zda takto nově zjištěný poměr již nezakládá rozpor s dobrými mravy. Odvolací soud by v tomto směru mohl dokazování doplnit dle § 213 odst. 2 o.s.ř., ovšem toto by mohlo znamenat v předmětné otázce uvedený zásadní posun ve skutkovém zjištění, které rozhodujícím způsobem ovlivní právní posouzení věci. Pak by jiné závěry odvolacího soudu znamenaly ve svých důsledcích rozhodnutí vydané v jediném stupni, což je nepřipustné. Tady je ještě nutné připomenout v judikatuře ustálený právní názor, že neplatnost ujednání o úrocích nezpůsobuje neplatnost celé smlouvy o půjčce, neboť tuto část právního úkonu zpravidla lze oddělit od ostatního obsahu. Konečně pokud jde o zahrnutí obsahu smlouvy o půjčce ze 4.10.1999 do druhé smlouvy o půjčce z 31.1.2000, rozsudek správně cituje znění a výklad § 516 o.z., zejména v tom směru, že u kumulativní novace vzniká nový závazek vedle dosavadního závazku. Okresní soud ale přijímá skutkové zjištění, že smlouvou z 31.1.2000 dochází „ke změně původního závazku s tím, že nová smlouva obsáhla poskytnutí obou půjček“. To má oporu

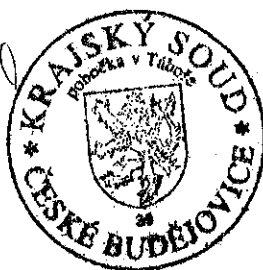
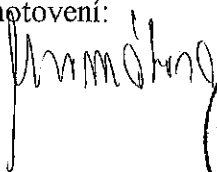
v dokazování, jelikož dle druhé věty čl. V. bodu 2. se účastníci dohodli, že „veškerá jejich dřívější ujednání stran předmětu této smlouvy, vyjma zřízení zástavního práva ve prospěch [redacted] zatěžujícího nemovitosti ve vlastnictví dlužníka, učiněná v jakékoliv formě, nabytím platnosti této smlouvy pozbývají platnosti“ (dle čl. II. bodu 1. do této druhé smlouvy byla zahrnuta i částka 300.000,- Kč poskytnutá první smlouvou ze 4.10.1999). Po právní stránce se ovšem taková dohoda dá posoudit spíše jako privativní novace dle § 570 odst. 1 o.z., při které právě dochází k zániku původního závazku, včetně jeho zajištění, a jeho nahrazení závazkem novým. Na straně druhé si zde účastníci dohodli výjimku, že zřízení zástavního práva zůstává v platnosti. Ani tato námitka žalobce tedy není po skutkové a právní stránce posouzena nerozporně, přesvědčivě a v úplnosti. Na platnosti smluv o půjčce je přirozeně závislá i platnost zástavní smlouvy.

Ze všech těchto důvodů nezbylo než napadený rozsudek v celém rozsahu dle § 221 odst. 1 písm. c), odst. 2 písm. a) o.s.ř. zrušit a věc vrátit soudu I. stupně k dalšímu řízení. V něm bude vycházet dle § 226 odst. 1 o.s.ř. ze závazných právních názoru odvolacího soudu vyslovených v tomto usnesení. Bude se zabývat nejdříve těmi skutkovými záležitostmi, které nejsou ve smyslu shora uvedeného plně objasněny. Vzhledem k tomu, že jde o sporné řízení, důkazní iniciativa přirozeně nadále leží zejména na účastnících. Poté lze opětovně přistoupit k právnímu posouzení věci, zejména těch otázek, které dosud nebyly jednoznačně vyřešeny. V souladu s § 224 odst. 3 o.s.ř. bude v novém rozhodnutí rozhodnuto i o nákladech celého řízení.

P o u č e n í : Proti tomuto usnesení dovolání není přípustné.

V Táboře dne 17.4.2003

Za správnost vyhotovení:
Eva Chomátová

JUDr. Robert Ožvald v.r.
předseda senátu

